

ROȘU ȘI ALBASTRU: JOCURILE DE RĂZBOI ALE STATULUI MAJOR GENERAL SOVIETIC (1940)

Dr. Ridvan Bari URCOSTA

Universitatea din Varșovia, Departamentul de Studii Strategice, Polonia

0000-0002-3675-2445 (ORCID)

10.55535/GMR.2024.4.26

The article delves into the historically secretive realm of Soviet wargames, shedding light on two pivotal exercises conducted in 1940. These wargames, previously concealed from public knowledge, have significant implications for understanding the Soviet military strategy and the Cold War era.

By analysing archival materials and historical context, the article explores the operational-strategic doctrine of the Soviet Union, revealing insights into the military's approach to Eastern Europe.

The wargames marked a departure from traditional simulations, signalling the Soviet Union's readiness to execute both defensive and offensive operations on a continental scale. Furthermore, they laid the groundwork for subsequent military exercises during the Cold War era, shaping the course of Soviet military strategy and geopolitical considerations.

Keywords: wargames; Zhukov; Stalin; theory of war; Cold War;

INTRODUCERE

Capabilitățile Statului Major General sovietic de a orchestra și superviza campanii militare extinse în Europa au jucat un rol esențial în modelarea gândirii militare strategice sovietice din perioada Războiului Rece referitoare la războiul pe continentul european.

În domeniul istoriei militare rusești și sovietice, tradiția de a desfășura jocuri de război are o importanță semnificativă. Cu toate acestea, spre deosebire de țările occidentale, nici tradiția militară a Imperiului Rus, a Uniunii Sovietice și nici cea a Federației Ruse nu documentează pe larg sau nu discută public rezultatele acestor exerciții sau metodologiile folosite. În tradiția rusă, viziunile și strategiile Statului Major General sunt păstrate cu mare atenție și adesea tratate drept cunoștințe sacrosante. De obicei, Kremlinul păstrează astfel de cunoștințe ascunse de ochiul publicului. Cu toate acestea, după prăbușirea Uniunii Sovietice, istoricii au reușit să facă lumină asupra a două dintre cele mai secrete jocuri de război sovietice desfășurate în 1940. Acest lucru a fost posibil prin deschiderea arhivelor sovietice, atât pentru istoricii occidentali, cât și pentru cei ruși, în anii 1990. Unii autori, la care se face referire în prezentul material, au întreprins analize amănunțite ale surselor primare rusești referitoare la aceste exerciții, așa cum acestea se găsesc în documentele de arhivă.

Obiectivul articolului este de a explora doctrina operațional-strategică a Uniunii Sovietice, analizând posibilitățile strategice de care dispunea comandamentul militar sovietic în cadrul teatrului de război din Europa de Est. Mai mult, lucrarea urmărește evoluția gândirii militar-strategice sovietice, în special în ceea ce privește desfășurarea jocurilor de război, atingând un nou prag istoric. Respectivul jocuri de război erau diferite de simplele simulări efectuate de generali, care urmăreau să integreze experiențele Războiului Civil în viitoarea teorie a războiului. În schimb, acestea demonstau disponibilitatea Uniunii Sovietice de a executa operații, atât defensive, cât și ofensive, la un nou nivel strategic, acoperind întregul spectru de potențiale conflicte de la Marea Baltică la Marea Neagră. Aceste jocuri de război au reprezentat primele exemple de exerciții militare sovietice desfășurate la nivel continental, determinând generalii sovietici să gândească strategii la scară mare. De exemplu, acestea includeau simulări și planuri militare, ce se regăsesc în cele ale Pactului de la Varșovia, cum ar fi Planul sovietic din 1964 (PHP, 2000, p. 2) pentru invazia Europei de Vest.

Respectivele jocuri de război au pus bazele exercițiilor militare ulterioare desfășurate în Uniunea Sovietică în perioada Războiului Rece. Acestea elucidează abordarea armatei sovietice față de Europa de Est ca zonă „predpolye” („pre-câmp” sau „prim-plan”), care, în terminologia militară, înseamnă adâncime strategică. În esență, aceste jocuri de război au desemnat regiunile cuprinzând țările baltice, estul Poloniei (inclusiv Lwow), precum și teritoriile din vestul Ucrainei și Belarus, ca zone de potențial conflict și dispută.

Din punct de vedere istoric și geopolitic, aceste exerciții pun în lumină gândirea militară sovietică cu privire la continentul european, în cazul unui conflict în perioada Războiului Rece. Mai mult, oferă anumite perspective asupra Europei de Est contemporane, unde Rusia reprezintă din nou o amenințare de securitate pentru statele vecine, cum ar fi statele baltice și Polonia. Paradoxal, dacă sovieticii au desfășurat jocurile de război la sfârșitul lui decembrie 1940, germanii terminaseră în urmă cu doar câteva săptămâni „Jocurile de război Barbarossa”, simularea invaziei Uniunii Sovietice. Iosif Stalin și Adolf Hitler au urmărit personal rezultatele acestor jocuri în propriile lor țări. Așadar, simultan, doi dictatori și liderii lor militari au fost profund cufundați în studiile teoretice și pregătirile pentru un conflict major în regiunile „predpolye”. În mod surprinzător, simultan, americanii au desfășurat, în primăvara anilor 1940-1941, același tip de pregătiri, cunoscute sub numele de „Manevrele Louisiana”.

În plus, semnificația strategică a acestor jocuri de război se extinde la comanda și conducerea militară occidentală, deoarece atât operațiile ofensive, cât și cele defensive au fost, în mare parte, simulate pe teritoriul polonez. Având în vedere circumstanțele actuale, este foarte probabil ca Statul Major General rus să cunoască bine aceste jocuri. În cazul în care conflictele diseminează din regiuni precum Ucraina, Belarus și alte zone vitale, din punct de vedere strategic, din Europa de Est, cunoștințele obținute din aceste două jocuri de război, combinate cu lecțiile din doctrinele celui de-Al Doilea Război Mondial și ale Războiului Rece sovietic, vor avea o importanță practică pentru conducerea militară rusă.

Pentru comanda militară sovietică și Stavka, în special sub conducerea lui Stalin, aceste jocuri de război au reprezentat o experiență strategică și teoretică fundamentală care a influențat profund gândirea militară și politică sovietică de după 1945, marcând începutul erei Războiului Rece. Teatrul de Război de Vest sau european a apărut ca obiectiv principal pentru potențialul conflict cu Occidentul pe parcursul întregii perioade a Războiului Rece. Aceste jocuri de război au jucat un rol crucial în modelarea pregătirii teleologice pentru strategia militară la o scară mai mare, necesară în timpul Războiului Rece.

De exemplu, generalul-locotenent A. Vladimirski, în articolul său din 1964, „Încă o dată despre conceptul modern și clasificarea teatrelor de operații militare”, sublinia perspectiva Comandamentului sovietic asupra teatrelor de război. Vladimirski identifica șapte teatre, cu accent pe Teatrul de Operații Militare Vest-European. Acest teatru cuprindea toate țările europene până la Munții Urali, Africa de Nord și partea de vest a Asiei Mici. Componenta navală se extindea de la Arctica până la Mediterana. În cadrul acestui teatru, Vladimirski delimita diverse „axe” strategice, inclusiv teritoriile europene la nord de o linie care trecea prin Kiev, Carpați, Alpi, Toulouse, Madrid și Cadiz. Cu toate acestea, autorul sublinia importanța maximă a regiunilor precum Scandinavia, zona strâmtorilor Baltice, Europa Centrală și Insulele Britanice („Gândirea Militară”, nr. 2/1965; 3/1964). În consecință, aceste jocuri de război au servit sovieticilor ca platformă pentru dezvoltarea competenței de a desfășura unele acțiuni militare la scară paneuropeană.

JOCURILE DE RĂZBOI SOVIETICE LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1941

Cu șase luni înainte de izbucnirea războiului, în 1941, Uniunea Sovietică a efectuat două exerciții operațional-strategice pe hartă, implicând structuri de la cele mai înalte niveluri de comandă ale Armatei Roșii, desfășurate la Statul Major General al Armatei Roșii. Eroul principal al jocurilor de război, mareșalul Uniunii Sovietice G.K. Jukov, a susținut că: „Jocul militar-strategic a urmărit în principal testarea realității și a oportunității principalelor prevederi ale planului de acoperire și a acțiunilor trupelor în perioada inițială a războiului”. (Жуков/Jukov, 1986, p. 239).

Trebuie remarcat faptul că Statul Major General a desfășurat jocuri de război de nivel strategic cu regularitate. De exemplu, au fost organizate jocuri de război în perioada 19-25 aprilie 1936. Obiectivul principal al conflictului ipotetic a fost zona de graniță dintre Belarus și Polonia. S-a luat în considerare chiar și posibilitatea angajării într-o luptă de amploare împotriva unui potențial adversar occidental pe teritoriul belarus. Acțiunile din teatrele de război ucrainene și baltice au fost considerate ca având o importanță secundară în timpul acestor exerciții (Закаров/Zakarov, 1989, p. 93).

În teatrele din Belarus, „Roșul” a concentrat 1.250 de avioane și cinci armate. Statul Major General sovietic a acordat mult timp și efort acestui joc de război și, potrivit șefului Statului Major General (1960-1963) Matvei Zakarov, multe calcule care au fost analizate în timpul jocului au fost utilizate când a început adevăratul război. Cu toate acestea, au existat câteva erori flagrante, datorate abordărilor care s-au bazat pe vechile premise construite în timpul Primului Război Mondial

și al Războiului Civil. Numărul de forțe era mai mult sau mai puțin egal, principalele forțe ale „Roșului” erau deja dislocate la graniță; Comandamentul nu a anticipat că „Albastrul” ar putea disloca mai repede forțele la graniță și ar putea ataca primul. Mai mult, factorul atacului surpriză nu a fost examinat. În ciuda vechilor presupuneri obiective, jocul de război a declanșat procesul de reflecție și de modificare a multor ipoteze teoretice învechite. În 1937, Statul Major General a inițiat un nou joc de război, „Operațiunea ofensivă a armatei în perioada inițială a războiului”, care a încercat să abordeze multe dintre problemele teoretice apărute în 1936.

În istoriografia sovietică, subiectul jocurilor de război desfășurate înainte de invazia germană a URSS era strâns controlat de propaganda sovietică, iar istoricii sovietici aveau doar o înțelegere parțială a acestor exerciții. Cercetările cuprinzătoare pe această temă au început să apară abia în anii 1990, după destrămarea Uniunii Sovietice. Chiar și atunci când unii autori din Uniunea Sovietică au scris despre acest subiect, informațiile au fost integrate cu grijă în narațiunea sovietică a pregătirii defensive a țării și a armatei pentru un potențial război, ascunzând caracterul ofensiv al exercițiilor (Бобылев/Bewitelyov, 1995, nr. 5).

Era o tradiție sovietică consacrată ca cele mai importante jocuri de război și discuții militare să se desfășoare în ultimele zile ale anului. În perioada 23-31 decembrie 1940, astfel de activități au fost cruciale. În acel moment, jocurile de război și întâlnirile au căpătat o importanță suplimentară, datorită încheierii recente a războiului sovieto-finlandez, în martie 1940, și a declanșării celui de-Al Doilea Război Mondial, cu ocuparea Poloniei și Franței. În plus, impactul tacticilor *blitzkrieg* folosite de armata germană în Polonia și Franța a fost puternic resimțit în timpul acestor jocuri de război. Generalii sovietici au fost profund impresionați de natura rapidă și decisivă a acestor atacuri germane în ambele țări.

În „Memorii și Amintiri/Memories and Recollections”, ediția din 1986, Jukov relatează că, la sfârșitul lunii septembrie 1940, a primit un mesaj de la Statul Major General care anunța că o reuniune la cel mai înalt nivel de comandă a armatei urma să aibă loc la Moscova în decembrie, sub conducerea Comitetului Central al partidului. I s-a încredințat sarcina de a transmite un raport pe tema „Caracteristicile unei operații ofensive moderne” pentru jocurile operațional-strategice de mare amploare planificate, în care urma să reprezinte partea „Albastru”. Jukov își amintea, în memoriile sale, că fiecare general era conștient că se pregătește pentru un potențial conflict „împotriva celei mai puternice armate din Occident”. Conform amintirilor lui Jukov, Stalin i-a invitat în biroul său pe el și pe Timoșenko pentru a discuta despre viitoarele jocuri de război. Jukov a recunoscut că jocurile

aveau o importanță dramatică și simbolică semnificativă pentru conducerea sovietică, deoarece dezvăluiau toate preocupările acesteia, care mai târziu au devenit evidente, în mod tragic, în iunie 1941. După încheierea jocurilor, Stalin i-a chemat pe generali la Kremlin și a exprimat dezamăgirea cu privire la vestea înfrângerii părții „Roșu”, adăugând: „Să nu uităm că în război nu este vorba doar de superioritatea numerică, ci și de arta comandanților și a trupelor.” (Жуков/Jukov, ib., p. 240). La discursul de apărare al lui Pavlov din timpul întâlnirii, Stalin a afirmat: „Comandantul districtului militar trebuie să posede arta războiului, să fie capabil să ia deciziile corecte în orice împrejurări.” (Ib., p. 241). Potrivit lui Stalin, în războiul viitor, victoria va fi de partea celor care dețin mai multe tancuri și un grad mai mare de motorizare a trupelor (Ib., p. 242). Stalin făcea destul de des astfel de comentarii filosofice. De exemplu, la 14 aprilie 1940, în discursul ținut în fața Statului Major General, acesta deplângea faptul că agilitatea și manevrabilitatea Armatei Roșii nu s-au adaptat în mod corespunzător la schimbare în războiul din Finlanda, adăugând că: „Acesta a fost principalul factor care a împiedicat trupele noastre să se adapteze rapid la condițiile primare ale războiului din Finlanda. Nu au reușit să înțeleagă că nu a fost doar o paradă militară, ci un adevărat război. Mentalitatea conform căreia armata noastră este invincibilă, cuplată cu lăudăroșia, care este răspândită printre noi – iar cei mai ignoranți oameni sunt de obicei cei mai mari lăudăroși –, trebuie să se sfârșească. Trebuie să scăpăm definitiv de această lăudăroșenie. Oamenii noștri trebuie să fie instruiți cu înțelegerea că nicio armată nu este invincibilă. Ar trebui să le reamintim cuvintele lui Lenin: armatele care au fost învinse sau au suferit pierderi luptă adesea foarte bine după aceea. Oamenii noștri, de la personalul de comandă până la soldații obișnuiți, trebuie să înțeleagă că războiul este un joc cu unele necunoscute, în care se pot întâmpla înfrângeri. Prin urmare, trebuie să învățăm nu numai cum să avansăm, ci și cum să ne retragem. Cel mai important lucru de reținut este filosofia lui Lenin. Aceasta este de neegalat și ar fi bine ca bolșevicii noștri să înțeleagă această filozofie, care este fundamental diferită de credința naivă că armata noastră este invincibilă, are totul și poate birui orice. Trebuie să renunțăm la această mentalitate de ‘a pune problema sub pălărie’ dacă dorim ca armata noastră să devină o forță cu adevărat modernă. Ce a împiedicat armata noastră să se adapteze rapid și să se pregătească pentru un război serios, nu doar o plimbare? Ce a împiedicat personalul nostru de comandă să-și restructureze abordarea de a lupta în război nu într-un mod demodat, ci într-un mod nou? Rețineți că, de-a lungul întregii existențe a puterii sovietice, nu am purtat încă un adevărat război modern. Episoadele minore din Manciuria, Lacul

Khasan sau Mongolia sunt banale; nu sunt războaie, ci lupte izolate în zone mici, bine delimitate. Japoniei i-a fost frică să înceapă un război și nici noi nu l-am dorit, iar micile lupte au demonstrat că Japonia a eșuat.” (Документы, 1941, год: Кн. 1, Documente: Anul 1941, p. 602). Stalin va cere de la Statul Major General, în timpul jocurilor de război, exact această nouă filozofie militară care să pregătească Armata Roșie pentru viitorul război.

În ciuda apariției Perestroikăi în 1986, versiunea completă a memoriilor lui Jukov nu a fost publicată la acel moment. Abia în 2002, memoriile complete, inclusiv pasajele cenzurate anterior, în epoca sovietică, au fost date publicității. În aceste memorii, Jukov dezvăluie detalii care nu au fost făcute publice anterior. Mai exact, Jukov scrie despre momentul din timpul jocurilor de război, când „...știința noastră teoretică militară nu a luat temeinic în considerare problemele apărării strategice, considerând-o, în mod eronat, mai puțin importantă” (Жуков/ Jukov, 2002, p. 198). Mai mult, mărturisește că, din păcate, gândirea strategică sovietică nu a atins un nivel adecvat de înțelegere a războiului modern. Cu privire la acest aspect, Jukov scria următoarele: „Ideea este că, până în 1940, conducerea noastră politico-militară nu avea o înțelegere solidă a semnificației metodelor și formelor de dislocare a marilor unități de tancuri și mecanizate, cum ar fi la nivel de corpuri de armată, în războiul modern.” (Ib., p. 199).

În 2005, istoricul rus Vladimir Sherstnev a oferit, în cartea sa, o analiză detaliată și dovezi despre acest eveniment. Potrivit lui Sherstnev, în timpul întâlnirii cu comandantul de la Kremlin, Stalin a fost nemulțumit de tonul rezultatelor prezentate de Statul Major General cu privire la jocurile de război. Concluzia finală sugera că diviziile sovietice erau mult mai puternice decât cele germane. Stalin realizase că, din ce în ce mai mult, Statul Major General făcea evaluări subiective, atât asupra propriilor trupe, cât și asupra potențialului adversar. Sherstnev menționează că, în discursul său, Stalin a subliniat modul în care războiul din Europa a dezvăluit că germanii au inițiat acțiuni militare cu forțe pre-mobilizate și dislocate, concentrând întreaga putere a tancurilor și a forțelor aeriene în lovitura inițială. Stalin a criticat conducerea militară pentru că nu a înțeles noua artă operațională demonstrată de Wehrmacht în Polonia și Occident. În viziunea lui Stalin, prin desfășurarea unor jocuri operațional-strategice, bazate pe sarcini stabilite de către Statul Major General, acesta pregătea necorespunzător comanda raioanelor și armatelor pentru a respinge agresiunea, potențial a fi astfel letală. Războiul finlandez a expus și mai mult lipsa pregătirii pentru război în rândul comandanților de la toate nivelurile, iar Stalin deplângea faptul că Statul Major General, în calitatea sa de „creier al armatei”, încă nu avea măsuri pentru a respinge cu succes o lovitură puternică

neașteptată și nu știa cum să contracareze lovitura inamicului cu toată forța armatei de război folosind armata de pace. Stalin a cerut ca Statul Major General să elaboreze și să prezinte de urgență guvernului un nou plan de mobilizare și să facă ajustări ale planului operațional în conformitate cu noua situație politico-militară existentă la nivel mondial, subliniind necesitatea de a accelera înzestrarea forțelor aeriene și a trupelor cu avioane și tancuri, criticând aspru părerile unor indivizi care subestimaseră motorizarea (Шерстнев/Sherstnev, 2005, pp. 171-173).

În cele din urmă, Stalin conchidea astfel: „*Timp de câțiva ani, Comitetul Central al partidului și guvernul au ‘impus’, literalmente, conducerii Comisariatului Poporului pentru Apărare ideea necesității creării unor mari formațiuni mecanizate de tancuri. Dar, Comisariatul Poporului pentru Apărare a dat dovadă de o oarecare timiditate remarcabilă în acest sens. (...) Kulik apără o divizie cu un efectiv de 18.000 de oameni utilizând caii de transport; se opune mecanizării armatei. Guvernul face presiuni pentru mecanizarea armatei, introducând motoare în armată, în timp ce Kulik se opune motoarelor. Parcă pledează împotriva tractoarelor și combinelor, apărând plugul și înapoierea economică a ruralului. Dacă guvernul ar fi adoptat punctul de vedere al lui Kulik, să zicem, în anii colectivizării agriculturii, am fi rămas cu fermele individuale și cu plugul.*” În același discurs, s-a subliniat: „*Războiul modern va fi un război al motoarelor: motoare pe uscat, motoare în aer, motoare pe apă și sub apă. În aceste condiții, victoria va aparține celor care au mai multe motoare și rezerve mai mari de energie!*”. Stalin și-a încheiat discursul afirmând că nu armatele luptă, ci economiile. Nivelul artei unui lider militar este determinat, în cele din urmă, de resursele și capacitățile economice ale țării.” (Ib., p. 174).

ȘEDINȚA DE COMANDAMENT A ARMATEI ROȘII DIN DECEMBRIE 1940: SCHIMBĂRI DOCTRINALE ÎN DOCTRINA MILITARĂ SOVIETICĂ

În decembrie, a avut loc la Moscova o întrunire a personalului superior de comandă al Armatei Roșii, la care au participat șefii Comisariatului Poporului pentru Apărare și Statul Major General, șefi ai departamentelor principale, inspectorii generali ai armelor, comandanți, membri ai consiliilor militare, șefi de stat major ai districtelor și armatelor, șefii academiilor militare, comandanții unor corpuri și divizii, precum și alți oficiali – peste 270 de persoane în total. Această întrunire reprezentativă și jocurile operațional-strategice ulterioare pe hartă au completat pregătirea operațională a personalului de comandă al Armatei Roșii în 1940 (Бобылев П.Н, Военно-Исторический Журнал/Revista Militar-Istorică, p. 199).

În cadrul primei întâlniri, participanții au discutat aspecte interesante, după cum urmează:

1. *„Rezultatele și sarcinile pregătirii de luptă a Forțelor Terestre, a Forțelor Aeriene și pregătirea operațională a personalului de comandă supremă”* (vorbitor, Șeful Statului Major General al Armatei Roșii, general de armată K.A. Meretskov).
2. *„Caracteristicile operației ofensive moderne”* (vorbitor, comandantul Districtului Militar Special Kiev, general de armată G.K. Jukov). În raportul său premergător jocurilor, Jukov a prezentat evaluarea situației geostrategice din lume și din Europa, subliniind importanța dezvoltării tehnologiilor militare de ultimă oră (în primul rând, tancurile, artileria și aviația) care fac războiul mai rapid și mai important decât era înainte. Cu toate acestea, sublinia că numai Germania nazistă și-a demonstrat capacitatea de a desfășura operații în adâncime și arta operațională (Русский архив/Arhiva rusă, 1993). În alocuțiunea sa în fața conducerii militare sovietice, Jukov a dovedit maturitatea de comandant și pregătirea intelectuală de a conduce operații militare de mare amploare în secolul al XX-lea. De exemplu, Jukov a subliniat că *„În condițiile teatrului nostru vestit de operațiuni militare, o operațiune ofensivă de amploare, cu un obiectiv strategic, mi se pare, ar trebui să se desfășoare pe un front larg, cel puțin la o scară de 400-450 km”*. O logică apropiată, cu siguranță, de doctrina militară a Uniunii Sovietice din timpul Războiului Rece.
3. *„Forțele Aeriene în operații ofensive și în lupta pentru supremație aeriană”* (raportat de Șeful Direcției Principale a Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii, general-locotenent de aviație P.V. Rychagov). Ideile lui Rychagov au găsit răspuns pozitiv în timpul discuției. Printre sarcinile principale ale aviației, el a subliniat, în mod deosebit, sarcina realizării superiorității aeriene strategice și operaționale (История военной стратегии России/History of Russian Military Strategy, 2000, p. 244);
4. *„Natura operației defensive moderne”* (vorbitor, Comandantul Districtului Militar Moscova, general al Armatei a 4-a, Tyulenev).
5. *„Utilizarea formațiunilor mecanizate într-o operație ofensivă modernă și introducerea unui corp mecanizat într-o străpungere”* (vorbitor, Comandantul Districtului Militar Special de Vest, general-colonel al Forțelor de Tancuri, D.G. Pavlov).

6. *„Lupta unei divizii de pușcași în ofensivă și defensivă”* (raportor, Inspector general al Infanteriei Armatei Roșii, general-locotenent A. K. Smirnov).

Nu a fost întâmplător faptul că toate rapoartele au avut o natură teoretică; recenta situație geopolitică sublinia necesitatea unor noi teorii militare și a unei reevaluări a experiențelor acumulate de generalii sovietici pe câmpurile de luptă din Primul Război Mondial și din Războiul Civil. În plus, întâlnirea a scos la iveală probleme de bază în cadrul comunității intelectualilor militari sovietici. Mulți dintre cei care dezvoltaseră renumitele teorii ale operațiilor de *„apărare în adâncime”* și *„ofensivă în adâncime”* fie au avut de suferit, fie au fost uciși de regimul sovietic la sfârșitul anilor 1930.

În timpul întâlnirii, mulți generali au recunoscut că școlile militare sovietice se aflau într-o stare de criză profundă și că nu au fost întreprinse studii serioase asupra experiențelor recente din războaiele europene. În mod interesant, a fost recunoscut faptul că experiențele ofițerilor sovietici în războaiele din anii 1910 și 1920 nu au fost direct aplicabile războiului sovieto-finlandez și, mai ales, războaielor contemporane purtate de Germania în Europa. În mod ironic, chiar și în cadrul unor astfel de întâlniri închise ale înaltei comenzi, au existat persoane care au pledat pentru aderarea strictă la postulate ideologice și au avertizat împotriva supraestimării succeselor Germaniei în Europa.

Se pare că generalii sovietici au fost indirect înclinați să renunțe la ultimele rămășițe ale experiențelor doctrinare din epoca Războiului Civil și să tranziteze gândirea militară contemporană către amploarea și sfera războiului din epoca industrială modernă, caracteristice secolului al XX-lea. Aceste jocuri de război pot fi privite ca pași inițiali către o formă convențională, non-nucleară de război, asemănătoare cu ceea ce avea să apară mai târziu în timpul Războiului Rece. După o examinare atentă a acestor rapoarte, devine evident că generalii discutau despre viitorul războiului, articulând pașii necesari pentru modernizarea Armatei Roșii și transformarea acesteia în conformitate cu standardele contemporane de război.

Generalii nu au discutat direct despre posibilitatea unui război între Germania și URSS, dar aceasta a fost implicit recunoscută ca o posibilitate teoretică în declarațiile vorbitorilor. Decizia finală la care s-a ajuns a fost să se rezolve toate discrepanțele din cadrul Forțelor Armate în următoarele șase luni. În plus, a existat o acceptare, cu regret, a faptului că armata nu era pregătită pentru război și că disponibilitatea sa pentru luptă se deteriora. Totuși, principala problemă identificată consta în calificările necorespunzătoare ale marii majorități a personalului de comandă al Armatei Roșii (Ib., p. 13). Cu toate acestea, a existat un acord unanim

între participanți că literatura militară și documentele referitoare la arta războiului trebuie revizuite și aliniate cu principiile noii teorii a războiului.

A urmat o discuție interesantă a generalilor sovietici cu privire la problema controlului și a supremației aeriene. Au apărut două grupuri distincte: primul grup favoriza abordarea germană de a lansa atacuri masive asupra aerodromurilor inamice, în timp ce al doilea grup credea că succesul în operațiunile aeriene depinde, în primul rând, de înfrângerea și suprimarea inamicului în luptele aeriene.

În plus, generalul I.V. Tyulenev, într-un raport privind problemele de apărare, a fost obligat să recunoască: „... nu avem o teorie modernă fundamentată a apărării, care ar putea fi opusă teoriei și practicii moderne a unei operații armate ofensive în adâncime”. (Ib., p. 14). Acesta a conturat principiile fundamentale pentru pregătirea și executarea unei operații defensive, subliniind necesitatea stabilirii unui sistem defensiv cuprinzător în cadrul operațional. Acest sistem ar trebui să fie capabil să respingă atacurile de mare amploare cu tancuri, să reziste bombardamentelor aeriene și să protejeze personalul și puterea de foc de barajele artileriei inamice.

În ceea ce privește rolul tancurilor, generalii sovietici au fost de acord cu perspectiva germană, considerând că tancurile sunt esențiale pentru succesul în război. Sergey Bobylev, un general și istoric sovietic, a criticat comandamentul sovietic pentru că a neglijat să studieze și să analizeze probleme strategice cruciale în timpul unei întâlniri atât de importante. Acesta a subliniat trecerea cu vederea a unor subiecte precum strategia, apărarea strategică și perioada inițială a războiului, a căror absență a devenit evidentă în primele zile ale conflictului (Ib., p. 15). Celebrul gânditor militar rus Gyorgy Isserson era atacat, în acea perioadă, în special datorită cărții sale – „*Noile forme de luptă*”, publicată în 1940. Cartea, care analiza războiul germano-polonez, postula că războaiele viitoare nu vor avea o etapă inițială, ci vor începe cu toate forțele disponibile și dislocate. În ciuda afirmațiilor lui Isserson, niciunul dintre generalii sovietici nu a contestat critica ce i se aducea. Dimpotrivă, comandamentul sovietic a considerat ideile lui Isserson ca fiind speculative și nefondate.

Decizia de a desfășura jocuri de război a fost luată, prima dată, în octombrie 1940. Scopurile primelor jocuri de război (decembrie) au fost după cum urmează (Бобылев П.Н, Военно-Исторический Журнал/Revista Militar-Istorică, 1993, nr. 7, p. 14):

1. *Însușirea practicii comenzii supreme pentru:*

- a) *organizarea și planificarea unei linii a frontului, a unei operații armate, a luptei și sprijinului material în toată adâncimea;*

- b) *comanda și controlul operației, organizarea și asigurarea interacțiunii forțelor participante, armelor și spatelui;*

2. *Dobândirea și stăpânirea deplină a elementelor de bază ale unei operații ofensive moderne, la nivel de front și armată, în special:*

- a) *organizarea și metodele de străpungere a zonelor fortificate, cu depășirea barierelor în adâncime;*
 b) *forțarea râurilor mari;*
 c) *organizarea și desfășurarea unei operații anti-amfibie pentru prevenirea debarcării forțelor de asalt maritim și aerian;*
 d) *organizarea și asigurarea desantului unei mari forțe de asalt;*
 e) *introducerea unor grupări cavalerie-mecanizate într-o străpungere;*
 f) *interacțiunea cu forțele navale.*

La jocurile de război din 1940-1941, comandamentul sovietic acționa deja ca un sistem, cu participarea ministrului apărării, a șefului Statului Major General, a adjuncților acestora și a comandanților armatelor. În general, au fost implicate 32 de persoane, plus 55 de muncitori tehnicieni (Закаров/Zakarov, ib., p. 194). La 23 iunie 1941, Consiliul Militar Principal al Armatei Roșii a fost desființat și a fost înființată Stavka Înaltului Comandament Suprem (Stavka VGK, SVGK). Stavka a fost un organism extraordinar de comandă militară supremă care a exercitat conducere strategică asupra forțelor armate sovietice în timpul Marelui Război Patriotic. Astfel, a fost creat ceva de genul unui Cartier General improvizat al Comandamentului Suprem (Stavka). În acea perioadă, jocurile de război au devenit un punct focal pentru discuțiile dintre comandanți și Stalin însuși. Stalin credea că ofensiva principală a Germaniei ar trebui să vizeze Ucraina mai degrabă decât Belarus, având la bază imperativul strategic perceput al Germaniei de a controla Ucraina, în special regiunea Donbas și câmpurile petroliere din Caucaz. Stalin prezicea că, fără acces la aceste regiuni vitale, Germania nu ar fi în stare să susțină un efort de război prelungit (Ib., p. 179). Această presupunere provenea din evaluările generale ale situației geopolitice din Europa, Moscova considerând că frontul de sud reprezenta o prioritate pentru Germania.

Boris Shaposhnikov, șeful Statului Major General, a adăugat la această construcție presupunerea că zona de la Țările Baltice la Carpați și râul Bug trebuie să fie așa-numita „*pre-câmp sau prim-plan*” (pred-polye) sau „*zonă a gardului*” cu adâncimea de până la 300 km. Mai presus de orice, aceste zone erau considerate zone pierdute pentru comanda sovietică, trecând, în mod inevitabil, sub controlului inamicului (Ib., p. 183). Cu toate acestea, Zakarov avea îndoieli cu privire la autoritatea lui Shaposhnikov privitoare la acest plan.

O altă revelație semnificativă din aceste jocuri de război a fost dezavantajul strategic cu care se confrunta Uniunea Sovietică în comparație cu „Albastru”, reprezentând Germania nazistă. Potrivit istoricului militar rus Alexey Gayveronsky, sovieticii erau foarte conștienți de acest dezechilibru. Acesta se referă la două note întocmite de Comisarul Poporului pentru Apărare, generalul Timoșenko și șeful Statului Major General (Șapoșnikov, Meretskov și Jukov) la 19 august și 18 septembrie 1940, precum și la 11 martie și 15 mai 1941. Respectiv note propuneau două căi de acțiune împotriva germanilor. O opțiune era ca principalele forțe ale Armatei Roșii să dea o lovitură decisivă la nord de Brest, urmărind să zdrobească inamicul pe direcția Varșovia și să deschidă drumul spre Berlin. Cealaltă opțiune era să lovească puternic spre Cracovia și Breslau, în sud, cu scopul de a decupla Germania de aprovizionarea cu petrol românesc și de a „influența decisiv țările balcanice în ceea ce privea participarea lor la război”. Manevrele din ianuarie au părut să testeze ambele opțiuni, abordarea „sudică” având, în cele din urmă, prioritate. Menționatele note subliniau că „Germania își menține armata dislocată și mobilizată, concentrând forțele necesare pentru o lovitură împotriva URSS în 10-15 zile”. Între timp, sovieticii au finalizat dislocarea strategică în a 30-a zi de la începutul mobilizării (Гайворонский/Gayveronsky). Potrivit lui Gayveronsky, avantajul de 15 zile al germanilor în dislocarea strategică a jucat rolul său tragic în război.

ULTIMELE JOCURI DE RĂZBOI OPERAȚIONAL-STRATEGICE SOVIETICE ÎNAINTE DE RĂZBOI

În ianuarie 1941, situația a forțat Comandamentul sovietic să considere jocurile de război mai mult decât o simplă rutină teoretică, respectiv ca o proiecție a războiului real, în condițiile caracterului ireversibil al escaladării în Europa. Cele două jocuri de război operațional-strategice s-au desfășurat în perioadele 2-6 ianuarie și 8-11 ianuarie 1941, condițiile geografice fiind diferite față de zonele din Belarus sau Ucraina de Vest. Cu toate acestea, o parte semnificativă din prima linie cuprindea încă Belarus, Ucraina și Moldova. În această iterație, bătăliile primare din timpul etapelor inițiale ale războiului erau anticipate să se desfășoare în teritoriile Poloniei de Est și Centrală. În 1965, mareșalul Uniunii Sovietice, A.M. Vasilevski, care a jucat un rol esențial în începerea acestor exerciții de planificare, a remarcat semnificația lor: „În ianuarie 1941, când proximitatea războiului era deja simțită destul de clar, punctele principale ale planului operațional au fost testate într-un joc militar strategic, cu participarea celui mai înalt comandament al forțelor armate.” (Белойцова З.С./Belousov Z.S., 1992, nr. 6. p. 9).

Scenariul jocului. Echipa „Albastru”/„Vest” a reușit dislocarea și concentrarea forțelor în apropierea granițelor echipei „Roșu”/„Est” mai repede decât echipa „Roșu”. Echipa Albastru a creat patru fronturi de la Marea Baltică la Marea Neagră și, la 15 iulie 1941, a inițiat ofensiva cu două fronturi nordice. Lovitura principală „Vest” implica două fronturi sudice (160 de divizii) în fâșia de la sud de Brest, pe direcția Vladimir-Volynsky, Tarnopol. În apropiere de Belarus, s-au concentrat în primul eșalon de 60 de divizii. Acestea, fără să aștepte concentrarea deplină a tuturor forțelor, au trecut la ofensivă pentru a asigura acțiunile fronturilor învecinate pe direcția principală; lovirea din regiunile Prusiei de Est pe direcția Riga și Dvinsk (Daugavpils), precum și din regiunile Suwalki și Brest-Litovsk până la Baranovichi, avea ca scop ajungerea pe frontul Baranovichi, Dvinsk, Riga până la 15 august. Ofensiva forțelor terestre „Vest” a fost susținută de numeroase forțe aeriene. Pe direcția de coastă, trupele au interacționat cu flota.

În imposibilitatea de a rezista presiunii, formațiunile Frontului de Nord-Est (Roșu) au început să se retragă într-o linie de apărare pregătită dinainte cu un sistem bine dezvoltat de zone fortificate. Conform planificării, Roșu trebuia, după regroupare, să organizeze contraofensiva. Roșu a reușit să reziste atacurilor echipei Albastru din Marea Baltică.

După cum scria Zakarov, la elaborarea planurilor de joc, situația strategică se baza pe evenimentele așteptat a se putea desfășura la granița de vest, în cazul unui atac al Germaniei fasciste asupra Uniunii Sovietice.

Obiectivele jocului de război au fost următoarele:

- 1) dezvoltarea și stăpânirea bazelor operațiilor defensive și ofensive moderne;
- 2) exersarea, de către cele mai înalte eșaloane de comandă, a organizării și planificării operațiilor, la nivel de front și armată, a comenzii și controlului, precum și a organizării interacțiunii dintre principalele arme și Marină;
- 3) realizarea următoarelor: apărarea graniței statale în condițiile unui atac inamic având superioritate cu privire la forțe; retragerea spre o linie defensivă pregătită; desfășurarea unor operații secrete, cu scopul înfrângerii inamicului într-o bătălie de frontieră; depășirea primului plan; stăpânirea zonelor fortificate; străpungerea liniei câmpului defensiv a inamicului; organizarea urmăririi și forțarea râurilor, precum și a trecătorilor de munte de către armata cavalerie-mecanizată;
- 4) studierea teatrelor de operații Baltic și de Sud-Vest (Polonia și Ucraina) (Ib., p. 195).

În ceea ce privește *lecțiile* din primul joc, s-a ajuns la următoarele concluzii:

1. Sistemele de fortificații nu sunt suficiente în noile războaie, acestea putând fi pur și simplu ocolite, dar, în unele cazuri, armatele moderne trebuie încă să asalteze fortificațiile pentru a-și continua înaintarea în adâncimea teritoriului inamic.

2. Ar trebui ca atacatorului să i se provoace cele mai mari daune cu putere de foc, nepermițând înfrângerea trupelor în părțile din fața zonelor fortificate.

3. De asemenea, este periculos să părăsești breșa Suwalki, fiind mai bine să o ții în urmă, astfel încât, în viitor, cu lovituri simultane de la aceasta, din regiunea Brest-Litovsk până la Baranovichi, să se izoleze întreaga grupare principală de pe Frontul de Nord-Vest.

4. Participanții nu au organizat o interacțiune clară a forțelor maritime cu forțele terestre.

Astfel, rezultatele primului joc au arătat că perspectiva operațional-strategică a multor comandanți de nivel superior era departe de a fi perfectă și necesita o muncă minuțioasă și persistentă în perfecționarea artei de comandă și control a marilor unități, asimilarea profundă a naturii operațiilor moderne, organizarea acestora, planificarea și implementarea consecventă în practică (Ib., pp. 197-201).

A doua rundă a jocurilor nu a reușit să încorporeze în mod adecvat schimbările de frontieră, jucătorii aderând la granițele existente înaintea Pactului Molotov-Ribbentrop. În plus, jocul a supraestimat capacitățile de apărare ale echipei Roșu, în comparație cu potențialul echipei Albastru. Planificatorii jocului s-au bazat exclusiv pe prevederile articulate în timpul reuniunii din decembrie a personalului superior de comandă din 1940, neglijând, astfel, impactul noilor realități geopolitice din apropierea granițelor sovietice. Mai mult, structura armatelor a fost rigidă și inflexibilă, lipsind integrarea specificităților regionale și geografice ale diferitelor teatre de război.

Potrivit istoricului sovietic/rus Pavel Bobylev, obiectivele celui de al doilea joc de război au fost următoarele:

- Studiarea și stăpânirea elementelor de bază ale operației ofensive moderne, la nivel de front și armată.
- Stăpânirea și punerea în practică a elementelor de bază ale desfășurării operațiilor defensive în condițiile unui teren muntos și în apărarea barierelor reprezentate de râurile mari.
- Explorarea teatrului de Sud-Vest.
- Exersarea, de către personalul superior de comandă, a capacității de evaluare a situației și de luare a deciziilor în condiții dificile, de organizare,

planificare și asigurare a sprijinului logistic pentru operații pe linia frontului și la nivel de armată, precum și al mișcării marilor formațiuni, mai ales al celor mobile, în cooperare cu aviația.

- Realizarea înțelegerii și viziunii comune asupra desfășurării operației ofensive moderne, cu utilizarea masivă a artileriei, formațiunilor de tancuri și a forțelor aeriene (Бобылев П.Н, Военно-Исторический Журнал/Revista Militar-Istorică, 1993, nr. 7, nr. 8, p. 28).

În cel de-al doilea joc al aceluiași ciclu, echipa Albastru și-a concentrat forțele în apropierea granițelor sovietice, cu intenția de a lansa o ofensivă direcționată spre sud, de la Lublin până la Marea Neagră. Angajamentele principale au avut loc în Polonia de Est. Înaintând pe două fronturi – Frontul de Sud-Est și Frontul de Sud –, pe direcția generală Proskurov/Проскирів, echipa Albastru și-a propus să încercuiască și să elimine gruparea Lwów-Ternopil a forțelor echipei Roșu.

Ulterior, era planificat să se avanseze spre Odessa, Hmelniki, Shepetovka și râul Sluch. Forțele navale ale echipei Albastru au fost însărcinate să pornească din Marea Mediterană până la 8 august și să învingă rezistența forțelor navale ale echipei Roșu până la 10 august. Obiectivul lor era să spargă blocada roșie din Bosfor și să stabilească dominația în Marea Neagră, oferind, astfel, sprijin armatelor Frontului de Sud de-a lungul direcției de coastă. În ambele scenarii, sovieticii au luat în considerare posibilitatea de a lansa contraofensive și chiar operații ofensive în anumite teatre.

În cadrul acestui joc, situația inițială se prezenta în felul următor: „Albastru”, în alianță cu „Sud-Vest” și „Sud” pornea un război împotriva „Roșu”, trecând la ofensivă pe două fronturi – Sud-Est și Sud, dar nu în același timp.

Frontul de Sud-Est a început ostilitățile la 1 august 1941, împotriva grupării Lwów-Ternopil (Roșu). Cu toate acestea, pe linia Lwów, Kovel, a fost întâmpinată, de către Roșu, cu rezistență, pierzând circa 20 de divizii de infanterie, până la 8 august, retrăgându-se pe linia pregătită anterior, Starina, Grybów, Tarnów, Dunaetsand Vistula. Frontul de Sud a pornit, la 2 august, ofensiva, din România, pe direcția Proskurov. Formațiunile sale au realizat o străpungere în apărarea echipei Roșu, ajungând, până la 8 august, la râul Nistru și traversându-l în zonele Kalyus, Komarovka și Melnitsa-Podolskaya. Misiunea comună a celor două fronturi era să încercuiască și să distrugă inamicul în zona Kamenets-Podolsky, Kovel, Lublin și Rzeszow și să ajungă pe fronturile Odessa, Vinnitsa, Shepetovka, Sarny, până la 10 septembrie.

Misiunea Frontului de Sud-Vest al echipei Roșu (sub conducerea lui Jukov) era acoperirea din vest, de-a lungul râului Vistula, cu forțele principale pentru a distruge „Sud-Vest” și „Sud” (Albastru) pe teritoriul lor și ajungerea, până la 16 septembrie, pe frontul din Cracovia, Budapesta, Timișoara, Craiova. În legendă a fost indicat că Roșu se confruntă cu probleme privitoare la numărul diviziilor de infanterie și brigăzilor mecanizate. Cea mai mare greșeală a lui Albastru în acest joc, conform lui Bobylev, ar fi refuzul comenzii Albastru de a lovi pe liniile de aprovizionare ale armatei lui Jukov, care se întindea de la Lwów la Kovel. În schimb, Albastru a atacat doar Lwów și acest lucru i-a permis lui Jukov să-și continue operațiunea de contraofensivă pe teritoriul Poloniei Centrale. G.K. Jukov a început o operațiune majoră pe direcția Budapesta, cu o adâncime de până la 300 km. O lovitură asupra Budapestei a divizat frontul comun al coaliției de oponenți, a decuplat Albastru de aliații lor și a asigurat înfrângerea finală a „Sud-Vest” și „Sud”. Astfel, „victoria” în al doilea joc a fost de partea echipei Roșu. În general, conform rezultatelor ambelor jocuri, succesul a fost obținut de partea ale cărei trupe erau comandate de G.K. Jukov.

Calcul greșit, potrivit lui Zakarov, au fost făcute și la jocuri ce presupuneau crearea unui raport avantajos – un factor important în pregătirea, desfășurarea și finalizarea cu succes a oricărei operații. Preponderența forțelor de infanterie, atât în primul, cât și în al doilea caz, s-a dovedit a fi de partea inamicului. În special, în primul joc, această împrejurare a permis „Albastru” să creeze o grupare mare pe flancul stâng pentru a lovi în direcția Riga, Dvinsk, să rezolve cu succes această problemă și să câștige operația. Creatorii jocului au explicat această greșeală de calcul după cum urmează: la elaborarea misiunii, au pornit de la faptul că diviziile sovietice se presupune că erau o dată și jumătate mai puternice decât cele germane și, prin urmare, cu un număr mai mic de formațiuni, avantajul în termeni de efectiv și echipamente era de partea lor. Astfel, Statul Major General credea că inamicul nu are superioritate numerică. O astfel de interpretare părtinitoare a acestei probleme cruciale a fost condamnată ca neîntemeiată.

În acest sens, Bobylev adăuga că nivelul unei operații care se desfășura pe direcția sud-vest în timpul celui de-al doilea joc depășea aria de acoperire operațională din primul joc, nefiind inferior operațiilor celui de-Al Doilea Război Mondial (chiar depășindu-le, în anumite privințe). De exemplu, operațiile care au fost întreprinse de Jukov vorbesc exact despre un astfel de nivel, deoarece Jukov, cu contraatacuri reușite, a luat Cracovia și, în plus, s-a mutat pe direcția Budapestei.

Generalul și istoricul sovietic Bobylev are o controversă cu Zakarov, spunându-i că el a fost primul care a descris în detaliu jocurile de război, dar a făcut multe erori esențiale. Bobylev subliniază că trebuia să studieze și Teatrul de Operații Baltic și Prusia de Est, pentru a se familiariza cu elementele de bază ale unei operații defensive. Pozițiile de bază în jocurile de război au fost date șefilor districtelor militare vestice, deoarece, în caz de război, acestea trebuiau să își asume responsabilitatea majoră, mai ales în primele zile de război. Astfel, Moscova s-a pregătit pentru operația ofensivă din Europa de Est. S-a planificat familiarizarea cu problemele de apărare numai în măsura în care acestea apar în cursul cauzei. Prioritatea a fost reprezentată de problemele teoretice ale atacului, nu apărarea. Ca zonă de război a fost ales spațiul dintre Marea Baltică și Marea Neagră. În Statul Major General, toate aranjamentele au fost făcute sub presiunea timpului, deoarece, în 1940, situația geostrategică s-a schimbat și comandamentul sovietic nu cunoștea direcția principalului atac al Germaniei (Belarus sau Ucraina). În această perioadă, s-a decis a se lua în considerare lovitură principală de la Brest până la Marea Neagră, nu de pe teritoriile Prusiei de Est.

Bobylev scrie că ambele jocuri s-au desfășurat în trei etape, la fiecare dintre ele participanții, în conformitate cu misiunile și noțiunile introductive primite, au luat decizii și au executat directive, ordine de luptă, rapoarte operaționale și alte documente, în scris, urmând a se lua o decizie asupra situației până la sfârșitul celei de-a treia etape. Generalii din echipa Roșu au primit informații că Albastru (Vest) au dislocat deja forțe la granițele sovietice și au concentrat 60 de divizii de la Dvblin la Marea Baltică și 120-150 de divizii mai aproape de Ucraina.

Grupul de armate de la nord de Dvblin nu a așteptat concentrarea completă a trupelor lor, în interesul atacului principal, a declanșat ofensiva (15 iulie) cu misiunea de a învinge grupările Belostok-Volkovysk și Kaunas ale „Roșu” și de a ajunge, până la 15 august, la frontul Baranovichi, Dvinsk, Riga. Prusia de Est a fost principalul centru de greutate pentru atacul asupra pozițiilor sovietice din Marea Baltică și Belarus. Acolo, „Roșu” a oprit atacul „Albastru” și s-a întors cu cele 50 de divizii pentru a contraataca. Frontul de Nord-Vest al „Roșului”, după ce a respins ofensiva „Albaștrilor”, până la 1 august a ajuns la granița de stat și a primit următoarea misiune: să învingă „Albastru” în Prusia de Est și, până la 3 septembrie 1941, să ajungă la râul Vistula, de la Wloclawek până la gurile acestuia.

În același timp, Albastru nu a avut succes în marșul său pe Leningrad, în schimb, conform jocului, sovieticii au reușit să-l respingă pe Albastru. După cum a scris Bobylev, misiunile, atât pentru „Vest” cât și pentru „Est”, descriu, de asemenea,

situația din Marea Baltică. Misiunilor le-au fost atașate informații de referință detaliate: tabele cu puterea de luptă, declarațiile de suplimentare cu trupe în ajunul operațiilor, planuri și tabele cu regroupări de trupe, informații despre capacitatea secțiilor de cale ferată etc. Deciziile părților pe baza acestor date au predeterminat cursul jocului (Ib., p. 16).

Aici, aș dori să citez câteva paragrafe direct, fără modificări, deoarece au importanță practică în caz de război în zona regiunilor istorice: Prusia, Podlachia și Suwalki. Pentru orice război viitor în Europa de Est, comandanții se vor confrunta cu provocări similare celor cu care s-au confruntat predecesorii lor când au luptat în aceste teritorii. Războiul ruso-ucrainean arată că ambele părți au fost obligate să învețe și să studieze logica deciziilor comandanților care au luptat în zonele vechii Stepe Sălbatice. Este, poate, cea mai importantă parte a jocurilor de război:

Comandantul Frontului de Nord-Est al „*Vestului*” (Albastru) (îndatoririle sale în joc au fost îndeplinite de G.K. Jukov) a decis: să se bazeze ferm pe zonele și granițele fortificate ale Prusiei de Est, pentru a împiedica inamicul să invadeze teritoriul „*Vestului*”, dar, în același timp, să continue să concentreze rezerve adecvate, concomitent cu executarea unor lovituri scurte, cu scopul de a epuiza inamicul, pentru a trece la ofensiva generală din 10 august 1941.

Prezența fortificațiilor puternice, precum și a unui număr mare de drumuri care au făcut posibilă manevrarea rapidă a forțelor și mijloacelor, a oferit „*Vestului*” posibilitatea de a menține liniile ocupate (în special, breșa Suwalki, importantă în sens operațional) până la apropierea rezervelor. Astfel, până la 10 august, Frontul de Nord-Est (armatele a 10-a, a 9-a și a 8-a) plănuia să conducă o operație defensivă; apoi, trebuia să atace la o adâncime de 120-130 km până la linia Bialystok, Volkovysk, Orany, Shavli, într-un interval de 12-13 zile. În următoarea etapă a ofensivei, era planificat să se îndeplinească misiunea stabilită de Cartierul General „*Vest*” de a ajunge pe fronturile Minsk, Dvinsk și Riga, până la 5 septembrie.

Comandantul Frontului de Nord-Vest al „*Estului*” (Generalul Forțelor de Tancuri D.G. Pavlov), în luarea unei decizii, pornea de la faptul că, până la 1 august, frontul avea o superioritate generală asupra inamicului și, prin urmare, era necesară înfrângerea „*Vestului*” înainte de apropierea rezervelor acestuia, ceea ce, conform ipotezelor Comandamentului Frontului de Nord-Vest, se putea întâmpla în perioada 10-12 august (atunci inamicul putea trece la ofensivă).

Era de așteptat ca, bazându-se pe zona fortificată Suwalki, principalele forțe ale „*Vestului*” să lovească pe direcția Dvinsk și Riga și, simultan, din regiunile Suwalki și Brest – până la Baranovichi. Cea mai periculoasă era considerată o lovitură

din zona Suwalki spre Grodno, Volkovysk, cu acces în spatele armatelor din flancul stâng al Frontului de Nord-Vest. Prin urmare, era considerată oportună începerea ofensivei cel târziu la 5 august, pentru a dezorganiza forțele „*Vestului*” din prima linie defensivă înainte de apropierea și angajarea rezervelor în luptă.

Operația Frontului de Nord-Vest (Roșu) era prezentată Cartierului General propriu sub următoarea formă:

- prima etapă (1-5 august) – pregătire pentru străpungerea primei linii defensive; misiunea este de a distruge inamicul de pe malul estic al râului Neman, prin operațiuni secrete ale Armatei 1 și de a se pregăti să-l traverseze. Armata 14 și Armata 19 din zona Suwalki se apropie mai mult de prima linie defensivă și se pregătesc pentru străpungerea acesteia;
- a doua etapă (6-11 august) – forțarea râului Neman și străpungerea primei linii defensive pe restul frontului cu distrugerea inamicului în estul Lacurilor Masuriene; adâncimea străpungerii – 40-45 km;
- etapa a treia (12-15 august) – regroupare și pregătire pentru străpungerea celei de a doua linii defensive;
- etapa a patra (16-22 august) – străpungerea celei de a doua linii defensive; adâncimea străpungerii – 40-50 km;
- etapa a cincea (23 august-3 septembrie) – desfășurarea operației ofensive, înfrângerea rezervelor (întăririlor) și realizarea accesului la râul Vistula; adâncimea de avans – 180-200 km. Adâncimea totală a operației pe linia frontului a fost de 250-300 km conform planului.

Multe dintre misiunile care au fost indicate de Comandamentul Sovietic (Roșu) au fost inițial îndeplinite. Sovieticii au reușit chiar să treacă râul Neman și să ajungă la apărarea eșalonată a lui Albastru. Jukov (Albastru) a organizat o apărare eficientă și a folosit cu succes fortificații masive. Drept urmare, sovieticii s-au confruntat cu o rezistență enormă și cu pierderi. Cert este că, prin decizia comandantului Frontului de Nord-Est al Albastru, de pe flancul drept al Armatei a 9-a de apărare a „*Vestului*” în zona Prusiei de Est, a fost concentrată o mare grupare de forțe (patru armate și un corp mecanizat, două divizii de tancuri și patru brigăzi de tancuri). Această forță atât de semnificativă a fost posibilă în principal datorită rezervelor sosite pe front. În dimineața zilei de 12 august, această grupare puternică a declanșat ofensiva pe direcția Grabowo, Stawiski și Lomrza. Ca urmare, frontul lui Roșu a fost rupt. Jukov, cu această manevră, a schimbat complet situația de pe front și a reușit să câștige superioritatea în privința efectivelor și a grupărilor mecanizate.

Echipa Albastru a câștigat etapa inițială a războiului. Astfel, Roșu nu a reușit să încercuiască și să învingă gruparea Albastru din Prusia de Est. În plus, un număr semnificativ de forțe proprii erau sub amenințarea încercuirii și înfrângerii. Moscova nu a fost mulțumită de rezultate, deoarece acestea contraziceau ideologia oficială (Roșu nu putea fi învins) și acest joc obiectiv a demonstrat că toate calculele militare ale comandamentului militar sovietic erau făcute pe baze teoretice greșite. Cu toate acestea, în ciuda constatărilor, acesta a fost ultimul joc teoretic important pentru comandamentul militar sovietic înainte de invazia germană a URSS din iunie 1941.

După încheierea jocurilor, Stalin i-a invitat la Kremlin pe generalii care au participat activ la jocuri. Stalin era profund nemulțumit de înfrângerea echipei Roșu și, ca urmare, l-a numit pe Jukov șef al Statului Major General. Stalin ar fi declarat după jocuri că, în realitate, comanda sovietică nu avea un adevărat șef al Statului Major General. Mai mult, în timpul discuției, Jukov a atras atenția asupra faptului că, „în Belarus, liniile fortificate (UR) sunt construite prea aproape de graniță și au o configurație operațională extrem de nefavorabilă, mai ales în zona breșei Bialystok. Acest lucru va permite inamicului să lovească din zona Brest și Suwalki până în spatele întregii noastre grupări din Bialystok. În plus, din cauza adâncimii mici, UR-urile nu pot rezista mult timp, deoarece sunt doborâte de focul de artilerie.” Жуков/Jukov, ib., p. 241).

Jukov a sugerat să mute spre est fortificațiile de la granița cu Belarus, cu până la 100 km, și să creeze o adâncime strategică mai sigură. Istoricul rus Sokolov îl critică pe Jukov pentru că, potrivit acestuia, comandamentul sovietic a pregătit operațiunea ofensivă de invadare a Europei de Vest și retorica defensivă ca un simplu truc (Соколов/Sokolov, 2000, p. 199). Un alt istoric rus, Metukhov, scrie că succesul lui Jukov în Ucraina și sudul Poloniei în timpul celei de-a doua rundă a jocurilor și înfrângerea lui Roșu în Teatrul de Nord (Belarus și Prusia de Est) au determinat decizia Comandamentului sovietic de a refuza să folosească Belarus ca zonă a viitoare operații ofensive (Мельтюхов/Meltukhov, 2000).

În cele din urmă, aș dori să mă refer la profesorul Cynthia A. Roberts, care a oferit o evaluare destul de obiectivă și rațională a acestor jocuri de război. Aceasta a scris cu privire la următoarele aspecte: „În ciuda celor două rezultate foarte diferite pentru partea ‘estică’ sau sovietică în jocuri, ambele exerciții au fost similare în ceea ce privește eșecul lor de a lua în considerare circumstanțelor realiste. Cel mai important, jocurile de război nu au folosit scenariile care întruchipau pe deplin experiența operațiilor germane în Occident, trecând, astfel, cu vederea importanța surprizei, a efectivelor și a puterii de lovire în Blitzkrieg-ul german. Jocurile nu au dezvăluit nicio recunoaștere a impedimentului conform căruia Armata Roșie,

ca și predecesora sa țaristă, a fost lentă, inefficientă și greoaie. Înfrângerea Franței de către Germania și victoria la Pirus a Uniunii Sovietice în Războiul de Iarnă au demonstrat că Armata Roșie nu era pregătită pentru războiul modern; cu toate acestea, comandanții sovietici au continuat să adere la o doctrină învechită care presupunea un avans inițial al inamicului mai lent decât cel din realitate și capacitatea apărării sovietice de a opri invadatorul în apropierea frontierei și de a-l împinge înapoi peste graniță. Prin urmare, în jocurile de război, conceptualizarea standard a perioadei inițiale a rămas necontestată. [...] Cu toate acestea, rezistența puternică organizată de apărător lângă Lvov, urmată de contraofensive, au distrus 20 de divizii de infanterie inamice în decurs de o săptămână. Acest răspuns ordonat și eficient la Blitzkrieg în perioada inițială a războiului pe hartă nu avea prea multe în comun cu haosul, confuzia și retragerea sovietică prelungită care a urmat invaziei germane din 22 iunie.” (Roberts, 1995, p. 1313).

JOCURILE DE RĂZBOI OPERAȚIONALE ALE UNIUNII SOVIETICE ÎN PERIOADA PREMERGĂTOARE RĂZBOIULUI

Trebuie menționat că, în februarie 1941, Uniunea Sovietică a desfășurat jocuri de război nu numai pe teatrul de război din vest, ci și în teatrele de sud și în alte districte militare. De exemplu, în februarie 1941, instructorul superior al Departamentului 7 al Direcției principale de propagandă politică și cultură a Armatei Roșii (GUppKA), I.P. Baikov, a călătorit la Tașkent pentru a participa la un joc operațional în Districtului Militar din Asia Centrală (Невежин/Neveczhin, 1997, p. 124). În general, istoricii ruși au găsit, în arhivele rusești, dovezi că, numai în ultimele șase luni înainte de începerea efectivă a războiului, s-au desfășurat următoarele jocuri de război:

- Exercițiu operațional pe hartă în Districtul Militar Baltic (februarie).
- Exercițiu operațional de încercuire, bilateral, în Districtul Militar Odessa (februarie).
- Vizite de stat-major pe teren în districtele militare Leningrad, Ural și Orel (martie).
- Vizită pe teren în Districtul Militar Arkhangelsk (martie).
- Exercițiu militar operațional în Districtul Militar Moscova (martie).
- Exercițiu operațional bilateral în Districtul Militar Kharkov (mai).
- Exercițiu operațional de front în Districtul Militar de Vest (martie);
- Vizită de front în teren în Districtul Militar Baltic (aprilie).
- Exercițiu operațional-strategic de stat-major în Districtul Militar Arkhangelsk (aprilie).

- Exercițiu operațional de comandă în Districtul Militar Moscova (mai).
- Exercițiu operațional de front în Districtul Militar Kiev (mai);
- Exerciții de stat-major în comun, implicând Districtul Militar Transcaucasia și Flotila Militară Caspică (mai).
- Vizită de front în teren în Districtul Militar Baltic (iunie) (Солонин/Solonin).

Nivelul și importanța acestor jocuri de război au fost mai mici decât ale celor care au avut loc la Moscova, dar este clar că pregătirea temeinică pentru marele război necesita organizarea de exerciții pe mai multe niveluri, de la strategic, operațional la tactic. În cele din urmă, toate aceste niveluri ar fi trebuit integrate într-o singură imagine conceptuală a războiului. Istoricul rus Mark Solonin demonstrează exact, în articolul său, că, la nivel operațional și de front, sovieticii se pregăteau pentru o operație ofensivă întrunită. El face referire la exercițiile care au fost organizate în Districtul Militar Kiev (viitorul Front de Sud-Vest). Conform planului, cea mai puternică concentrare de forțe trebuia să fie în acest teatru. Moscova a pregătit atacuri pe direcția Lublin, împreună cu Frontul de Vest (Belarus). Statul Major General a desfășurat multe alte jocuri de nivel operațional, având „*legenda*” asemănătoare cu două jocuri strategice, dar Solonin scrie că, dacă jocurile strategice erau prea ambițioase, nivelul operațional al jocurilor, cu cât se apropia data finală, 24 iunie 1941, a devenit mai puțin ambițios, nimeni negândindu-se cum să atace Varșovia sau Budapesta.

IMPLICAȚII MILITARE ȘI GEOPOLITICE PENTRU RĂZBOIUL RECE

După cum a fost mai sus indicat, conducerea militară sovietică nu avea prea multă experiență în conducerea operațiunilor militare de mare amploare. Sovieticii aveau experiența Primului Război Mondial, a Războiului Civil, a Bătăliilor de la Khalkhin Gol și a războiului împotriva Finlandei din 1940. Astfel, Comandamentul sovietic a făcut, în perioada cuprinsă între sfârșitul anului 1940 și ianuarie 1941, prima mare încercare de a învăța și de a acumula experiențele și teoriile moderne ale războiului, prin câteva jocuri de război importante. În aceste jocuri, comandamentul militar sovietic învăța cum să lupte în mari războaie ale epocii industriale și să vadă războiul ca parte integrantă a mării strategii. Nu a fost o coincidență că, imediat după desfășurarea jocurilor de război, comandamentul militar sovietic a fost serios remanierat, aducându-se la putere gânditori mai tineri și mai avansați în ceea ce privea înțelegerea logicii viitoarelor războaie ale epocii industriale. Cu toate acestea, trebuie menționat că Jukov a mărturisit în însemnările sale următoarele: „*Trebuie spus cu sinceritate că nici Comisarul Poporului și nici eu nu aveam experiența*

necesară în pregătirea forțelor armate pentru un război asemenea celui care a avut loc în 1941 și, după cum știți, personalul militar cu experiență a fost exterminat în perioada 1937-1939.” (Документы: 1941 год: Кн. 1, Документ: Анул 1941, p. 500).

Jocurile de război și experiența viitoare din campaniile militare împotriva Germaniei au întărit, încă o dată, poziția sovietică și rusă în ceea ce privește conceptul de *adâncime strategică*, iar Teatrul de Război de Vest urma să fie teatrul central în caz de război cu Occidentul în perioada Războiului Rece. Dacă vorbim despre secolul al XXI-lea, putem vedea, din nou, că Rusia își amintește arta operațional-strategică la nivelurile doctrinar și practic.

CONCLUZII

În două jocuri, Albastru ataca și Roșu contraataca. În ambele cazuri, comandamentul sovietic a urmărit scopul de a împinge inamicul în afara granițelor statului și de a da lupta generală pe teritoriul inamicului sau, cel puțin, de a finaliza cu forțele rămase încă pe teritoriul inamicului. În ambele cazuri, era teritoriul Poloniei contemporane, care se afla sub controlul Germaniei. În ambele jocuri, era important să se ajungă la râul Vistula. Majoritatea participanților au fost nevoiți să rezolve diverse probleme apărute în jocuri, fie de partea Roșu, fie de cea Albastru. Același scop a fost urmărit și în cazul generalului rus sovietic Mihail Tuchacevsky, în 1920, cu privire la Varșovia.

În ceea ce privește determinarea ofițerilor superiori să exerseze conducerea trupelor în operații, jocurile și-au atins scopul; în același timp, au arătat că mulți comandanți de nivel superior nu aveau încă perspectiva operațional-strategică necesară, nu stăpâneau arta controlului trupelor în dinamica operațiilor. În ambele jocuri, Roșul a reușit să împingă forțele roșii dincolo de teritoriul sovietic. Această parte a jocurilor nu a fost dezvăluită corespunzător. Comandamentul sovietic nu a elaborat serios acea etapă inițială a războiului și s-a concentrat mai degrabă pe operații decât pe dezvoltarea unei apărări eficiente în cazul unui atac masiv al Albastrului, ceea ce a împiedicat un contraatac ușor în etapa inițială a războiului. În jocuri a fost făcută cea mai dramatică eroare, Stavka sovietică așteptându-se la lovitura principală pe direcția ucraineană și Kiev. Comandanții conduceau unitățile, operațiile și zonele pe care nu le comandaseră în războiul adevărat. Mulți comandanți erau din diferite districte militare care nu se confruntaseră cu germanii în prima etapă a războiului.

După 1945, informațiile despre aceste jocuri de război au fost sigilate în arhive, dar, cu siguranță, o parte a Academiei Statului Major General sovietic și o parte

a conducerii militare a URSS știau despre aceste jocuri de război. Primele mențiuni despre respectivele jocuri provin exact din memoriile unor generali și istorici sovietici. Totuși, tocmai aceste jocuri au instituționalizat și sistematizat gândirea militară sovietică și au devenit primele temeuri intelectuale pentru viitoarele jocuri de război din timpul Războiului Rece.

Situația geopolitică și militară modernă, precum și circumstanțele actuale, fac necesară desfășurarea, în mod constant, de către comandamentele militare ale statelor membre ale NATO, a unor jocuri de război aprofundate, cu implicarea conducerii politice și militare. Războiul din secolul al XXI-lea necesită, mai mult ca oricând, participarea conducerii economice, politice și sociale la procesul de planificare și dezvoltare a scenariilor de război.

BIBLIOGRAFIE:

1. Белоусова, З.С./Belousov, Z.S. (1992). „План Бриана и позиция СССР в свете новых документов”. Новая и новейшая история, № 6.
2. Бобылев, П.Н./Bobylev, P.N. (1993). „Репетиция Катастрофы: (По материалам совещания высшего командного состава Красной Армии в декабре 1940 г. и оперативно-стратегических игр на картах в январе 1941 г.)”. Военно-Исторический Журнал, No. 7; 8.
3. Бобылёв, П.Н./Bobylev, P.N. (1995). „К какой войне готовился Генеральный штаб РККА в 1941 году?”. Отечественная история, No. 5, <http://militera.org/research/articles/b/t41555/>, accesat la 12 mai 2024.
4. Colecție de articole din revista „Гândirea Militară/Military Thought”, nr. 3(73)/1964 și nr. 2/1965, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP10-00105R000201700001-6.pdf>, accesat la 15 iunie 2024.
5. Гайворонский, К./Gayvoronsky, K. „15 роковых дней. Главная загадка советского военного планирования 1941 года”. История.ру, 13.02.2021, <http://istorya.ru/forum/index.php?showtopic=9451>, accesat la 22 mai 2024.
6. История военной стратегии России/History of Russian military strategy (2000). М.: Кучково поле; Полиграфресурсы.
7. 1941 год: В 2 кн. Кн.1/Сост. Л.Е.Решин и др.; Под ред. В.П.Наумова; Вступ. ст. акад. А.Н.Яковлева. — М.: Междунар. фонд «Демократия», 1998. — (Серия «Россия. XX век. Документы»).
8. Мельтюхов, М.И./Meltukhov, M.I. (2000). Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941. — М.: Вече, <http://militera.lib.ru/research/meltyukhov/10.html#>, accesat la 27 iunie 2024.
9. Военно-Исторический Журнал/Revista Militar-Istorică (1993), nr. 6. Бобылев П.Н. „Репетиция Катастрофы: (По материалам совещания высшего командного состава Красной Армии в декабре 1940 г. и оперативно-стратегических игр на картах в январе 1941 г.)”.

10. Parallel History Project/PHP, Publications Series (May 2000). „Taking Lyon on the Ninth Day? The 1964 Warsaw Pact Plan for a Nuclear War in Europe and Related Documents”. Washington, D.C./Zürich.
11. Roberts, C. (decembrie 1995). *Planning for War: The Red Army and the Catastrophe of 1941*. Europe-Asia Studies, vol. 47, nr. 8.
12. Русский архив/Russian Archive (1993). Великая Отечественная. Т. 12 (1-2). Накануне войны. Материалы совещания высшего руководящего состава РККА 23-31 декабря 1940 г. — М.: ТЕРРА, <http://militera.lib.ru/docs/da/sov-new-1940/32.html#>, accesat la 22 mai 2024.
13. Шерстнев, В./Sherstnev, V. (2005). „Трагедия сорок первого. Документы и размышления”. Смоленск. “Русич”.
14. Соколов, Б.В./Sokolov, B.V. (2000). *Неизвестный Жуков: портрет без ретуши в зеркале эпохи*. — Мн.: Ридиола.
15. Солонин, М./Solonin, M. „Игры 1941-го года”. Военное Обозрение, 8 Декабря 2012/<https://topwar.ru/21830-igry-41-go-goda.html>, accesat la 18 mai 2024.
16. Захаров, М.В./Zakarov, M.V. (1989). „Генеральный штаб в предвоенные годы”, М.
17. Жуков, Г.К./Jukov, G.K. (1986). *Воспоминания и размышления*. М., Т. 1.
18. Жуков, Г.К./Jukov, G.K. (2002). *Воспоминания и размышления*. Т. 1. — М.: Олма-Пресс.